

ЄВРОПЕЙСЬКІ ЦІННОСТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗБУДОВУ КРАЇН МОЛОДОЇ ДЕМОКРАТІЇ

**КУДРЯЧЕНКО А.І.,
доктор
історичних наук,
професор, директор
Інституту всесвітньої
історії НАН України**

Аналізуються теоретичні, політико-правові та світоглядні засади демократії, складові впливу європейських демократичних цінностей на становлення та розвиток громадянського суспільства як у країнах Західної, так і Східної Європи.

Ключові слова: демократія, цінності, права і свободи громадян, взаємодія, соціально-політичні інститути, Європейська конвенція щодо захисту прав людини, громадянське суспільство.

В історії розвитку європейського континенту час від часу постають актуальними європейські цінності у якості засад державотворення. Так, до них як аксіологічних принципів була прикута увага у переломні періоди поступу країн Європи ще від часів Великої Французької революції і потрясінь середини XIX століття, так і у XX та на початку XXI століть.

Історично цінності постають частиною загального європейського цивілізаційного надбання, до якого входять настанови раннього християнства, античності, епохи Відродження і європейських буржуазно-демократичних революцій, а нині й досвід самої європейської інтеграції. Нині на зламі століть вони багато в чому подібні до цінностей американської мрії, їм не чужі соціальні гасла соціалізму та періоду подолання «холодної війни» в Європі. Водночас, певно, що ці цінності є духовним мірилом, що вбирає уявлення про добро і зло, справедливість і несправедливість, допустиме і недопустиме у практиці взаємовідносин, але вони самі ще не формують будь-яких суспільних відносин. Цінності залишаються здебільшого уявленнями, образами чи анти образами значущості таких відносин, які вкорінюються у побуті та практиці суспільного життя.

Зазначу, що феномен демократії постає в якості

вельми важливих ціннісних засад державотворення, він завжди привертав і привертає до себе увагу практично кожної політично свідомої людини. В політико-правовій теорії у визначенні феномена демократії є декілька вимірів. Вони в сукупності визначають її сутність майже повною мірою. Демократія постає, по-перше, формою держави; по-друге, вона є формою плюралістичної організації громадянського суспільства і висловлюючих його інтереси політичних партій, професійних спілок та інших суспільних організацій; по-третє, демократія виступає як політичний світогляд і відповідний суспільно-політичний рух. Ці визначення доповнюються висвітленням поняття демократії як соціальної і політичної цінності, як політичного процесу тощо¹. Термін «демократія» слушно використовується не лише для характеристики певної форми держави, але і для визначення устрою будь-якої організації, в тому числі й міждержавного об'єднання де забезпечуються рівноправна участь їх членів в управлінні та прийнятті рішень.

Поняття демократії формувалося історично і з розвитком людства воно постійно змінюється. Демократія як політичний процес та світогляд мають ціннісне навантаження і постають ознакою «людського виміру». На практиці ціннісні підходи та орієнтації виявляються в тих оцінках, які людина застосовує до обставин, політичних подій та до самої себе. Демократія будучи політичним світоглядом постає відображенням у свідомості громадян самого її змісту, насамперед ідей свободи та рівності прав. Формуючись на ґрунті суспільних відносин, демократія завжди знаходила своє теоретичне обґрунтування в цих ідеях і уявленнях про них.

Розробку проблематики демократії у її соціально-ціннісному значенні започаткував німецький дослідник Ю.Хабермас у своїх роботах: «Теорія комунікативної дії» та «Мораль і комунікація»². Ціннісні аспекти демократії розвинули інші представники західної політичної науки. Для Дж.Шумпетера демократія – це метод інституційного узгодження інтересів при прийнятті рішень для загального блага³. На думку Ж.Бурдо, демократія нині – це і філософія, і спосіб життя, і релігія, а потім як похідне від них – форма правління⁴. За баченням відомого італійського конституціоналіста Дж.Мараніні, демократія – кінцева мета, вища цінність будь-якої влади⁵. Іншими словами, при всьому різноманітті відтінків змісту демократії у ціннісних настановах західної політико-правової думки демократія як політична та правова цінність і світоглядний ідеал стала невід'ємним елементом політичної свідомості мільйонів громадян. Зазначу, що цей суттєвий момент не завжди враховується при аналізі функціонування інститутів західноєвропейської де-

мократії, особливо у випадках, коли з поля зору випадають глибинні витоки «демократичного консенсусу» у цих суспільствах, які зазнають тиску соціальних конфліктів і гострої політичної боротьби.

З огляду на тему, слід зауважити наступне. Формування усталеної демократії в державах Західної Європи та Північної Америки мають доволі тривалу історію. Ретроспективний погляд підтверджує слушність твердження, що були різні періоди у даних країн, зокрема й відхилення від демократичних принципів, а в окремих із них, доволі відчутні. Проте поступ держав західного ареалу, особливо останнього періоду, є показовим того, що демократичні цінності все відчутніше брали гору, а розвиток цих держав базується на цінностях свободи, прав людини і демократії. Відомо, що демократичні цінності сформувалися в епоху Просвітництва і були політично заявлені ще під час Великої Французької революції 1789 р. «Свобода» (Liberte'), «Рівність» (Egalite'), та «братерство» (Fratarnite') стали провідними гаслами і цінностями тієї Французької революції. Певно, що сьогодні замість «братерства» скоріше стверджується «солідарність». Підкреслю, що шлях від проголошення даних гасел до їх реалізації в політичній практиці, був звивистий і доволі протяжний.

Утвердження демократичних цінностей в державах Західної Європи та Північної Америки набули особливої ваги та актуального звучання у період після Другої світової війни, в 1960-ті та наступні десятиліття. Вони були спричинені як викликами внутрішнього розвитку, так і проблематикою, що виходила із міжнародних відносин. Це були етапи, що пов'язувалися з повоевними пошуками мирних альтернатив розвитку, з загостренням блокового протистояння, з широким студентським протестним рухом, а також з посиленням ініціатив по збереженню навколишнього середовища тощо. За цей повоевний період до числа найбільших досягнень, якими пишаються держави усталеної демократії, сьогодні належать: особиста свобода громадян, свобода думки, рівність громадян перед законом, ідеологічний плюралізм, структуроване громадянське суспільство, пропорційне оподаткування всіх громадян, чітка ув'язка держави з конституцією та розвинуте громадянське суспільство.

Доцільним буде звернення уваги на те, що у низці конституцій західних країн у повоевний період були доволі чітко сформульовані основні права і свободи громадян, засади плюралістичної демократії. В першу чергу, слід назвати конституції ФРН, Італії та Франції. Так, в діючій Конституції Франції прийнятій 1958 р., складовою частиною ввійшла Декларація прав людини і громадянина

прийнята ще 1789 р. В ній, як відомо, у 17 статтях зафіксовані основні права і свободи людини і громадянина. А це положення: ст.1 про те, що «люди народжуються й залишаються вільними і рівними в правах»; ст.2 вказує на права і невідчуженість «свободи, власності, безпеки та спротив гнобленню»; що «свобода полягає в можливості робити все, що не шкодить іншому: таким чином, реалізація природних прав кожної людини має лише ті межі, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами. Ці межі можуть бути встановлені лише законом» - констатує ст.4. А у ст.13 стверджується підхід, що суспільні податки «повинні бути рівномірно розподілені поміж всіма громадянами у відповідності з їх статками»⁶.

То ж ці та подібні конституційні засади щодо цінностей та прав і свобод людини були і залишаються характерними для держав розвинутої демократії. Також варто мати на увазі, що у повоєнний період демократичні засади, права і свободи громадян стали провідними у ряді міждержавних організацій континенту. Скажімо, головні демократичні цінності містяться у Хартії прав людини Ради Європи та у Хартії основних прав людини Європейського Союзу⁷. Дані документи вже стали своєрідним узагальненим каталогом непорушних принципів і демократичних цінностей відповідно повоєнного періоду та початку XXI століття.

Зазначу, що пан європейські ініціативи ще в міжвоєнний період артикулювалися і були підтримані широкою громадськістю різних держав. Більше того, ці напрацювання та прихильність суспільств новим підходам стали в нагоді у наступний період. Переживши дві світові війни, держави світу засудили агресивну політику та вели пошук шляхів мирної взаємодії. В цьому контексті провідні західноєвропейські лідери відмовилися від традиційних засад протистояння у міждержавних відносинах і перейнялися проблемами єднання континенту. На досягнення цієї мети налаштовували свою діяльність чимало організацій та об'єднань громадян відповідних країн.

Однією із перших європейських новоутворених інституцій, яка стала займатися проблемами утвердження прав людини, питаннями зміцнення миру та співпраці держав була Рада Європи, що заснована 1949 р. Її створення передувало формуванню Європейського об'єднання вугілля і сталі (з якого виріс нинішній Європейський Союз). Первісно Рада Європи складалася із десяти країн-членів, а нині до її складу належать 47 держав континенту. У Статуті, прийнятому 5 травня 1949 р., були сформульовані наступні завдання: «Задачею Ради Європи є досягнення більшого єднання між її членами для збереження та втілення в життя ідеалів і при-

нципів, які є їх спільним надбанням, а також сприяння їхньому економічному та соціальному прогресу»⁸.

Це означало, що Рада Європи повинна зміцнювати демократію, верховенство права і права людини в своїх державах-членах та слугувати економічному і соціальному поступу. Крім того, Рада Європи мала сприяти розвитку та свідомості задля утвердження культурної ідентичності та розмаїття Європи і допомагати знаходити спільні рішення на виклики, з якими стикалася європейська спільнота. В той же час військово-політичні питання не входили до компетенції Ради Європи.

Одним із головних завдань Ради Європи став захист прав людини, яке сформульоване у Європейській конвенції про захист прав людини. Ця Конвенція, до якої приєдналися усі 47 держав-членів, є міжнародною гарантією захисту основних прав та свобод. Кожен громадянин, який живе в одній з країн-членів Ради Європи, спираючись на цю Конвенцію, може звернутися до Європейського суду з прав людини, якщо його подання не було взяте до уваги в національній правовій системі.

Проте влада та вплив Ради Європи обмежується силою її переконання. Співробітництво між державами відбувається шляхом конференцій, спільних акцій, кампаній та рекомендацій. Наразі існує понад 200 конвенцій та угод, котрі є чинними лише у тих державах-членах, які їх ратифікували. Тим самим держави-члени можуть самі вирішувати, чи вони згодні з цим, чи ні, їх не можна примусити до прийняття на себе певних регулювань. Винятком є Європейська конвенція про захист прав людини, котра є певною мірою «вхідним квитком» до Ради Європи. Хто з нею не погоджується, той не може залишатися членом Ради Європи⁹.

З 1990 р. до Ради Європи вступили держави Східної та Південно-Східної Європи й тим самим вона стала загальноєвропейською інституцією. І з цього часу вплив і політичне значення даної інституції значно вирости. Рада Європи надавала і надає підтримку колишнім державам східного блоку в побудові демократичних структур. Зокрема, Рада Європи, її комісії проводили і проводять нині моніторинг щодо демократичності виборів, розвитку і правового статусу засобів масової інформації, формування нового законодавства, дотримання основних прав і свобод людини, становлення громадянського суспільства у країнах молодшої демократії тощо. Часто про Раду Європи говорять як про попередній етап членства в Європейському Союзі. З правової точки зору тут не має ніякого зв'язку. Однак ще жодна держава не стала членом ЄС, якщо вона не належала до лав Ради Європи.

Україна з 9 листопада 1995 р. є членом Ради Єв-

ропи й на сьогодні вона приєдналася до понад 60 договорів та конвенцій РЄ. Серед них Європейська конвенція про захист прав людини, Європейська угода в галузі культури, Рамкова угода про захист національних меншин та інші. Нині лише Білорусь, Косово та Ватикан не належать до Ради Європи¹⁰.

Слід також зазначити, що демократичні принципи сповідує й керується ними у політичній практиці Європейський Союз. Так, у Маастрихтському Договорі 1992 р. про його створення чітко зафіксовано наступне: «Союз базується на засадах свободи та демократії, поваги до прав людини та основних свобод, а також до верховенства права; ці засади спільно поділяють усі держави-члени».

Слід наголосити, що А.Лейпгарт у слушних дослідженнях з проблем демократії довів, що станом на середину 1980-х років з усіх держав світу лише трохи більше 20 були стабільними демократіями¹¹. Прискіпливий погляд та аналіз дає можливість констатувати, що тут має місце регіональний культурно-цивілізаційний феномен – це були держави ареалу Західної Європи та Північної Америки. Виняток складала, з деякими застереженнями, Японія, Індія та Ізраїль.

Суспільно-політична практика останніх десятиліть дає підстави стверджувати про більш менш успішне поширення засад демократичного розвитку у відчутно ширших географічних межах. Так, започатковані на рубежі 1990-х років трансформаційні зрушення у країнах Східної Європи стали своєрідним тріумфом демократії на континентальному обширі, де доволі потужно стали стверджуватися (західно) європейські демократичні цінності.

Водночас, у період пост біполярного поступу Європи в міжнародних відносинах держав континенту вельми відчутно стали звучати європейські цінності, а їх сповідування та дотримання ставало для багатьох політиків та державо творців як впровадження свого роду універсального морального імперативу. Особливе значення набували дані цінності для країн, які стали на шлях радикальних трансформаційних перетворень, на шлях демократії. Іншими словами, для більшості країн колишнього Східного блоку одним із ключових постало завдання формування нових засад розвитку, де чільне місце мали займати демократичні європейські цінності.

Підтримка з боку Брюсселю та держав-членів Євросоюзу прагнень країн-претендентів на вступ до лав об'єднаної Європи утврдити в себе ціннісних настанов спирається на чималу кількість факторів. По-перше, це на саму політику ЄС, діяльність його структур; по-друге, на все зростаючу зацікавленість нових країн-кандидатів утврдити в суспільстві спільні ціннісні засади; по-третє, на

численну кількість літератури, мережу неурядових організацій у країнах-претендентах і Євросоюзу та на інтернет-простір.

Дійсно, що нових вимірів та значного географічного поширення демократія набуває на зламі ХХ – ХХІ століть. Суспільно-політична практика останніх десятиліть дає підстави стверджувати про більш менш успішне поширення ціннісних засад демократичного розвитку у відчутно ширших географічних межах. Так, започатковані на рубежі 1990-х років трансформаційні зрушення у країнах Східної Європи стали своєрідним тріумфом демократії на континентальному обширі, де доволі потужно стали стверджуватися (західно)європейські демократичні цінності. Держави колишнього Східного блоку з самого початку трансформаційних перетворень взяли курс, так би мовити, на повернення в Європу, на імплементацію ціннісних засад розвитку держав розвинутої демократії.

Зазначу, що у політико-правових документах Європейського Союзу, як демократичного міждержавного об'єднання, легко віднайти низку відповідних цінностей. Їх кількість сягає майже двадцяти. Зокрема, вони викладені і в Лісабонському договорі, причому, в їх числі п'ять основоположних, які вказані у преамбулі Договору. А саме: права людини, свобода, демократія, рівність громадян перед законом і верховенство закону. Інші ж менш загальні цінності отримують своє визнання та оформлення завдяки устоям, формулюванню цілей та функцій ЄС, які відображені в широкому правовому полі ЄС¹².

Під устоями Євросоюзу розуміється вся історична спадщина та ментальність країн-членів об'єднання. Вона включає релігійні, духовні, гуманітарні та культурні традиції, а також прихильність країн до європейської ідентичності та інтеграції. Разом із вказаними вище п'ятьма цінностями устої забезпечують формування ідеології, досягнення єдності підходів та динаміки інтеграційного процесу. За твердженням А.Меркель, - «успіх європейської інтеграції завжди буде спиратися своїм корінням на ці цінності». Тобто зазначені устої виступають важливими константами, без яких важко досягти прогресу у поступі об'єднаної Європи.

Натомість цілі ЄС достатньо змінні за своїм характером, зокрема стосовно до етапів інтеграції. Адже вони враховують виклики, з якими стикається Євросоюз і вони визначаються як набір конкретних проблем і окреслення шляхів їх розв'язання. Саме тому цілі закріплюються в установах та інших документах ЄС в якості обов'язкових норм чи декларацій про наміри. Скажімо, цілями на даному етапі розвитку визначені такі як: перехід до стійкого економічного зростання, оздоровлення державних фі-

нансів країн-членів, стимулювання науково-технічного прогресу, забезпечення зайнятості, дотримання гендерної рівності, охорона прав споживачів, підвищення якості освіти, боротьба із злочинністю та запобігання торгівлі людьми і їх органами, просування європейських цінностей у зовнішній політиці ЄС тощо. Звичайно, що даний перелік може доповнюватися на підставі ст. 352 Лісабонського договору і в силу відповідних завдань та нових викликів, що постають перед об'єднаною Європою.

Таким чином, визначені цілі вважаються спільними й обов'язковими для всіх країн-членів ЄС, хоча на рівні інтеграційного менеджменту вони назавжди органічно пов'язуються поміж собою. Проте головним постає той факт, що цілі все більше означають окреслення конкретних поточних спільних інтересів об'єднання. При цьому окреслені спільні інтереси не завжди можуть співпадати з інтересами країн-партнерів Євросоюзу.

Зрештою, принципи, які формулюються на розвиток цінностей, у практиці ЄС поділяються на загальні та спеціальні. Загальні зазвичай претендують на певну глобальну універсальність, натомість спеціальні визначають статутні компетенції Євросоюзу, механізми їх реалізації. Стосовно останніх це можуть бути: солідарність, субсидіарність, пропорційність, єдність зовнішньополітичних підходів до актуальних проблем, повага до норм міжнародного права тощо. Юридично принципи можуть реалізовуватися через акти ЄС, рамочні документи і декларації про наміри. Можна помітити, що на сьогодні вони розташовані в правовому полі ЄС доволі безсистемно й тому агрегуються спорадично.

Говорячи про європейські цінності, слід підкреслити, що саме їх демократичний характер та притягальність разом із іншими чинниками сприяли значному поширенню на континенті і в світі цих засад розвитку. В останнє десятиліття ХХ ст., в час глибоких трансформаційних зрушень у Європі відбулися зміни самої конфігурації континентального розвитку. Зник традиційний поділ, що існував десятиліттями, на капіталістичні та соціалістичні держави. Після кардинальних змін в 1989–1990 рр. країни ЦСЄ, підписавши договори про асоціацію з Євросоюзом, взяли курс на інтеграцію до цього вельми притягального міждержавного об'єднання. Цьому покликани були сприяти широкі суспільні реформи у даних державах. В числі взятих зобов'язань країнами-претендентами на вступ до ЄС були не лише ті, що носили соціально-економічні виміри, але й такі, що мали ціннісний характер: дотримання засад демократії, прав і свобод громадян, підтримка об'єднань останніх, а також підтримка розвитку об'єднань останніх. В цю площину лягали вимоги Євросоюзу від претендентів щодо досягнення низки так званих Копенгаген-

ських критеріїв. Крім того, кандидати зобов'язувалися прийняти та застосовувати вже існуюче право спільноти ЄС, так званий «acquis communautaire». З розширенням числа до 27 держав-членів Європейський Союз став однією із найважливіших домінант загально континентального масштабу де сповідують демократичні цінності¹³.

Також важливо відзначити, що чинником формування та розвитку демократії у всіх державах Західної, а тепер вже й Центрально-Східної Європи, є неухильне дотримання законів, процедур і, взагалі демократичних засад та цінностей всіма державними і владними органами, політичними партіями, широким спектром структур громадянського суспільства. Можна навести різні приклади беззаперечного дотримування вимог закону, конституційних засад як з боку влади і її носіїв, так і політичних партій, інституцій громадянського суспільства. За порушення законів йшли у відставку не один міністр, за порушення правил дорожнього руху несуть відповідальність всі: від пересічного громадянина до високорангового чиновника і політичного діяча.

Вельми показово, що кожен громадянин, який живе в тій чи тій з країн-членів Європейського Союзу чи членів Ради Європи, спираючись на Європейську конвенцію щодо захисту прав людини, може звернутися до Європейського суду з прав людини, якщо його скривдили за національної правової системи, чи коли його звернення проігноровано у власній державі. Скажімо, у 2007 р. від громадян низки європейських держав було подано чимало позовів до Європейського суду з прав людини. Так, від громадян з Польщі та ФРН відповідно – 4211 та 1485 позовів. Європейський суд за позовами з Польщі зі 111 винесених вироків 101 був на користь позивачів. З винесених 12 вироків за позовами з Німеччини – 7 були на користь позивачів, тобто там мали місце менше випадків порушення прав людини¹⁴. Водночас, слід мати на увазі, що влада Європейського суду з прав людини також полягає в його силі переконання, адже він стосовно національних судів та урядів не має директивних повноважень.

Варто звернути увагу на те, що в країнах розвинутої демократії значно ефективніше діє вся правова система, а порушення прав людини не носять системного характеру. Цьому сприяють ціннісні засади, правова та політична культури, демократичний режим а також громадянське суспільство. Дійсно, за всієї різновидності систем правління, державного устрою і конфігурації партійних систем, для всіх розвинених демократій спільними знаменниками постають демократичний режим та громадянське суспільство. Саме завдяки демократичному режиму та підтримці з боку влади громадських ініціатив та неурядових організацій у західноєвропейських державах вже у другій поло-

вині ХХ ст. сформувалося розвинуте і структуроване громадянське суспільство. Воно взаємодіє з владою, з державними структурами і з ним влада змушена рахуватися. Ці складові взаємодіють і разом постають дієвими чинниками загальної політичної атмосфери, яка в свою чергу, постає якісною характеристикою функціонування держави та забезпечує непорушність демократичних цінностей і відповідно наявний суспільний лад у державі¹⁵.

Всі ці підходи та практику дотримання європейських демократичних ціннісних засад утвердили в себе протягом останніх десятиліть країни ЦСЄ, які поповнили лави Європейського Союзу. Взяті ними зобов'язання були імплементавані у суспільно-політичну практику, а це не лише ринкові реформи, досягнення так званих Копенгагенських критеріїв, але й якості ціннісного характеру: реальне дотримання засад плюралістичної демократії, сповідування рівності громадян перед законом і верховенства закону, а також прав і свобод громадян та підтримка розвитку об'єднань останніх. В цю площину лягало запровадження вже напрацьованих спільноту ЄС так званих норм «*acquis communautaire*» тощо.

Слід особливо підкреслити роль і значення інституту громадянського суспільства. Саме завдяки взаємодії відповідних структур цього інституту з владними органами досягається більш повне врахування потреб населення, альтернатив і можливих наслідків владних рішень. Залученість громадського сектора на всьому шляху від обговорення до прийняття публічно-правових рішень забезпечує останнім більш повну імплементацію їх населенням. Натомість відмова від комунікації із широкими верствами громадськості і відсторонення їх від формування політики перетворює громадський сектор на альтернативу та конкурента владного сектору і у соціальній, і у політичній сферах, підриває легітимність публічних рішень та знижує готовність населення до їх виконання.

На користь саме такої практики взаємодії влади з громадянським суспільством говорять аргументи і факти економічної ефективності діяльності громадського сектора. Так, неурядові організації створюють 3–9 % ВВП країн розвинутої демократії, зокрема, 5 % у Бельгії, 7,9 % у Канаді. Нині в громадському секторі країн Євросоюзу працевлаштовано від 4,4% до 14% працездатного населення або принаймні п'ять осіб із кожних ста. Далі, у громадському секторі країн ЄС зайнято у 5 разів більше, ніж у харчовій промисловості. В країнах Центрально-Східної Європи громадські організації залучають утрічі більше внутрішніх та зовнішніх інвестицій у соціальну сферу, ніж державні та комунальні установи соціального спрямування¹⁶.

Для незалежної України, що обрала стратегію на

інтеграцію до європейського співтовариства, утвердження демократичних цінностей означає цивілізаційну спрямованість та перспективу подальшого суспільного розвитку. Проголошений Києвом стратегічний європейський курс має постійно підкріплюватися конкретними заходами, ціннісні засади мають не лише визнаватися на словах, артикулюватися очільниками владних інституцій, але й стати повсякденною політичною практикою. Досвід сходження європейських демократій свідчить, що ефективна державно-політична система вітчизняного суспільства не може бути сформована без утвердження ціннісних засад – прав і свобод громадянина, принципів правової держави та належного розвитку інституту громадянського суспільства. Поступ європейської цивілізації переконливо доводить, що без дотримання демократичних цінностей прогрес і ефективний розвиток держави значно ускладнюється.

Саме в такий контекст ускладнень часто попадають молоді демократії, в їх числі й Україна, в силу еволюції політики Євросоюзу та її структур. Адже аналіз політики і практики держав об'єднаної Європи щодо дотримання демократичних цінностей у колі ЄС та у країнах-партнерах, слід звернути увагу на наступне. Цінності, виникнувши здебільшого у якості моральних понять для країн Європи, останнім часом все частіше набувають зобов'язуючих обрисів як для самого Євросоюзу, так і для його відносин із іншими державами, зокрема молодій демократії. Скажімо, у Лісабонському договорі про реформи введено механізми політичного контролю, правозастосування і право спонукання, причому під загрозою серйозних санкцій. Обов'язковий характер мають й дотичні до Лісабонського договору також положення Хартії основних прав Європейського Союзу, зберігають обов'язковість рішення Суду ЄС та Суду Ради Європи по правам людини, а в сфері зовнішньої політики всі ці рішення претендують навіть на екстериторіальність. Іншими словами, цінності із своїх якостей моральних настанов набувають аксіологічних вимірів та розраховані не на переконання, а на примус партнерів, тобто вони постають певним правочином за умови відповідних рішень Євросоюзу.

Певно, що можна по-різному ставитися до такої еволюції, але фактом залишається практика моніторингу законодавства, виборів та політичних оцінок чи застережень відносно тих чи тих подій, осіб чи явищ й у нашій країні. Рада Європи, Європейська комісія чи окремі посадовці ЄС часто неодноразово оцінюють ситуацію в Україні стосовно демократії, свободи слова, прав і свобод громадян чи окремих політиків. Прийняті рішення, артикульовані позиції, заяви очільників Євросоюзу сто-

совно вітчизняної влади чи поступу демократії постають свого роду проявом «м'якої сили» з боку Брюсселя. Врахування цих нових підходів і практики наростаючого впливу Євросоюзу спроможне також сприяти більш успішній імплементації цін-

нісних засад об'єднаної Європи у нашій державі та вітчизняному суспільстві. Все це покликано прискорити утвердження принципів розвинутої демократії в Україні, її інтеграційний поступ.

ПОСИЛАННЯ

- ¹Латигіна Н.А. Демократія: реалії versus утопії. Монграфія. – К. – 2008. – С.23 – 25.
- ²Хабермас Ю. Демократія. Нравственность. Разум. Московские лекции и интервью. – М.: Academia, 1995. – 265с.
- ³Schumpeter J. Capitalism, Socialism, Democracy. – N.Y.: Harper and Brothers, 1962. – P. 250.
- ⁴Berdeau G. La democratie. – Neuchatel, 1966. – P.7.
- ⁵Maranini G. Storia del potere in Italia. – Firenze, 1983. – P. 10.
- ⁶Конституционные акты Франции / Конституции зарубежных государств. – Wolters Kluwer. – 2006. – С.80 – 82.
- ⁷Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод від 4 листопада 1950 р. //Голос України, 10 січня 2001 р., № 3 (2503). – С.6-8.
- ⁸Статут Ради Європи від 5 травня 1945 р.// Действующее международное право. Т.1.— М. 1996. С . 707-717.
- ⁹Право Европейского Союза. Учебное пособие / Под ред. Кашкина С.Ю.— М. ТК Велби, Проспект. – 2009, 304 с.
- ¹⁰Штратеншульте Е.Д. Европейський Союз. Факти та зв'язки. edes@eab-berlin.eu, – С.8.
- ¹¹Lijphart A. Democracies6 Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-one Countries. – Neu Haven, London: Neu Haven, London: ale University Press, 1984. – P. 7 – 8.
- ¹²Акты Европейского Союза / Конституции зарубежных государств. – Wolters Kluwer. – 2006. – С.255 – 256.
- ¹³Кудряченко А.І. Міжнародні відносини та імперативи розвитку Європи у другій половині ХХ – на початку ХХІ століття / Україна в Європі: контекст міжнародних відносин: Монографія, ІСД НАН України. – К.: Фенікс, – 2011. – С.72.
- ¹⁴Штратеншульте Е.Д. Европейський Союз. Факти та зв'язки. edes@eab-berlin.eu, – С.8.
- ¹⁵Кудряченко А.І. Політичні режими і форми державного устрою у державах розвинутої демократії (на прикладі Західної Європи). Політичний режим і народовладдя в Україні: політологічний аналіз. – К.: ІПЕНД ім. І.Ф.Кураса НАН України. – 2011. – С. 399 – 422.
- ¹⁶Про стан розвитку громадянського суспільства в Україні. – К.: НІСД, – 2012. – С.5.

Kudryachenko A.I. European values and their impact on the young democratic states / Institute of World History, NAS of Ukraine.

The author analyses the world outlook basis, theoretical, political and legal principles of democracy, components of the impact of the European democratic values on the formation and development in the Eastern and Western Europe.

Keywords: democracy, human rights and freedoms, interaction, democratic values, social and political institutions, European convention as for human rights defense, civil society.

Кудряченко А.И. Европейские ценности и их влияние на развитие стран молодой демократии / Институт всеобщей истории НАН Украины.

Анализируются теоретические, политико-правовые и мировоззренческие принципы демократии, составляющие влияния европейских демократических ценностей на становление и развитие гражданского общества как в странах Западной, так и Восточной Европы.

Ключевые слова: демократия, ценности, права и свободы граждан, взаимодействие, социально-политические институты, Европейская конвенция о защите прав человека, гражданское общество.

Стаття надійшла до редколегії 10.09.2012

Прийнята до друку 22.10.2012